

UMETNOST, KULTURNA NARODNA IDENTITETA IN GLOBALIZACIJA

BOHDAN DZIEMIDOK

Globalizacija v gospodarstvu, tehnologiji (posebej v informatiki) in kulturi je neizbežna. Ni pa le vir upanj, temveč tudi zaskrbljenosti, strahov in groženj. Mnogi teoretiki in politiki so prepričani, da so procesi globalizacije resnična grožnja narodni identiteti in narodni kulturi.

V svojem prispevku bom skušal odgovoriti na tri skupine vprašanj povezanih z globalizacijo kulture, se pravi vprašanj o možnih posledicah globalizacijskih procesov za narodne kulture, narodne identitete in o vlogi umetnosti in »kulturnih medijev« v oblikovanju narodne identitete in drugih oblik kolektivne identitete. Vprašanja, s katerimi se bom ukvarjal, so, natančneje povedano, sledeča:

I.1. Ali je postala narodna kultura relikv preteklosti in jo bodo nadomestile enotna globalna kultura ali lokalne kulture?

I.2. Bo posledica globalizacije kulture: (a) poenotenje in homogenizacija kulture, ki vodi k eni sami globalni kulturi; (b) prevlada enega modela kulture (na primer ameriške) nad drugimi modeli kulture; (c) bo posledica pritiskov globalizacije splošno mešanje kultur, njihova hibridizacija ali »kreolizacija«; ter (d) mar bomo priče ohranitvi narodnih in lokalnih kultur in vzporednemu pojavljanju transnacionanih regionalnih kultur (evropske, latinsko-ameriške, afriške, azijske, itd.)?

II.1. Ali je narodna identiteta izgubila svojo aksiološko pomembnost in svojo vrednost za posameznike in skupnosti?

II.2. Ali je mogoče, da potrebe in funkcije, ki jih je izpolnjevala nacionalna identiteta, enako dobro zadovoljijo nadnacionalne (na primer evropska ali kozmopolitska) ali lokalne kulturne identitete (na primer bavarska, kašubijska, bretonska itd.)?

II.3. Je postmoderna identiteta zares povsem spremenljiva, nestabilna, kratkotrajna in naključna in ali je postala nekaj, kar je odvisno izključno od svobodne izbire posameznika?

II.4. Če je takšna ali pa takšna *postaja*, ali to v enaki meri učinkuje na vsako človeško bitje ali pa morda vpliva le na nekatere predstavnike finančnih in intelektualnih elit?

III.1. Ali umetnost še vedno igra pomembno vlogo v oblikovanju, izražanju in vzdrževanju narodne identitete?

III.2. Kakšno vlogo v oblikovanju narodne ter drugih vrst kulturne identitete igrajo proizvodi kulturnih množičnih medijev, ki so le v posameznih primerih dosegli status umetnosti? Ali ni res, da vloga teh medijev v oblikovanju posamezne in skupnostne identitete kar naprej narašča in da igrajo to vlogo ne le tedaj, kadar imajo umetniško vrednost?

III.3. Ali je narodna kultura (narodni miti in simboli, jezik, ljudske legende in ostale oblike folklore) izgubila svojo ključno vlogo za sodobno umetnost?

III.4. Ali je možno – ali celo priporočljivo – da bo v času kulturne globalizacije in neizogibnega poglobljenja kulturnih stvaritev (kakršna so umetniška dela), umetnost izgubila svoj nacionalni značaj, opustila vrednote, ki jo vežejo na narodova izročila in izražajo nacionalna občutja, saj bo drugače veljala za »akademska« ali provincialna in bo izgubila svojo sposobnost, da bi se kosala s svetovljansko umetnostjo?

Učenjaki, ki se ukvarjajo z vprašanjem identitete imajo prav, ko poudarjajo, da ima identiteta dva pomembna vidika: da ostaja nespremenjena (nespremenjenost) ter da se razlikuje od drugih predmetov individualne in kolektivne identitete (razlikovanost).¹ Nobenega od teh vidikov ne smemo prezreti, ko preučujemo narodno kulturno identiteto. Ne obstajamo »mi« brez »njih«. Nekateri avtorji (npr. F. Barth in Z. Bokszański)² so celo mnenja, da niso niti dolgotrajnost narodne tradicije ali kulture, niti kolektivni spomin in občutek skupnosti usode, temveč prav razmejitvene črte med »nami« in »njimi« tisto, kar je najbolj pomembno za kolektivno identiteto.

Študije, ki so jih izvedli antropologi, zgodovinarji, politični znanstveniki, sociologi in socialni psihologi kažejo, da sodi narodna identiteta (zaradi svoje aksiološke pomembnosti) med najbolj prožne oblike kolektivne identitete. V sodobni teoriji naroda in nacionalizmov, hkrati s kulturno-antropološkim pojmovanjem (B. Anderson, A. Kłoskowska, W. Kymlicka, Y. Tamir in drugi) obstaja tudi politično ali državljansko pojmovanje naroda (njegov pojav, delova-

¹ Glej A. Jacobson-Widding (ur.), *Identity: Personal and Socio-Cultural. Introduction*, Uppsala 1983, str. 13; M. Schlesinger, *Media, State and Nations: Political Violence and Collective Identity*, London 1991, str. 154.

² Glej F. Barth, *Ethnic Groups and Boundaries*, Boston 1969, str. 15 in Z. Bokszański, *Stereotypy a kultura*, Wrocław 1997, str. 93–97.

nje) in nacionalizma (E. Gellner, L. Greenfeld, M. Ignatieff in drugi). Obe te pojmovanji pa poudarjata pomembnost (čeprav drugače opisano) kulture v oblikovanju naroda in narodne identitete. Veliko raziskovalcev dodaja, da v temelju etnične in narodne identitete leži skupna kultura, ki združuje dano skupino. Nekateri od avtorjev celo izmenično uporabljajo izraza »narodna identiteta« in »kulturna identiteta«, saj je po njihovem mnenju narodna ali etnična identiteta prvenstveno kulturna identiteta. Vendar pa se zdi, da je takšno zamenjevanje le delno upravičeno. Narodna identiteta je ena od oblik kulturne identitete in vsaka kulturna identiteta ni narodna identiteta.

Po mnenju klasičnih piscev poljske sociologije (F. Znaniecki, S. Ossowski in J. Chałasiński) je narod v prvi vrsti kulturna skupnost. Tudi Antonina Kłoskowska trdi, da sta tako etnična skupnost kot narod »skupnosti, ki sta opredeljeni z relativno identiteto in relativno razlikovanostjo njunih kulturnih lastnosti«. ³ Zato je skupna narodna kultura lahko vir družbene povezanosti, ki je bolj trajna in učinkovita kot skupna vlada. Ta trajnost narodne kulture nudi narodni skupnosti njen »občutek stalnosti«, ki je pomemben dejavnik pri vsaki vrsti identitete.

Brez dvoma obstaja med narodno kulturo in narodno identiteto pomembna in življenjska povezava. Narodna kultura je določena z elementi kot so: materni jezik (narodni jezik), miti in simboli, prepričanja o skupnem izvoru in deljen selektivni kolektivni spomin skupne zgodovine, običajev in umetniške ustvarjalnosti v obliki folklore in uradne visoke kulture. Po eni strani je narodna kultura eden od najbolj pomembnih dejavnikov, ki oblikujejo narodno identiteto in skrbijo za njeno stalnost in trajnost, po drugi strani pa prav v narodni kulturi narodna identiteta najde svoj poln izraz. »V skoraj vseh primerih,« piše Ross Poole, »je pojav občutka narodne identitete sovpadal z razcvetom narodne kulture.« ⁴

Po mnenju mnogih avtorjev (med njimi J. Habermasa, A. Kłosowske in A. Smitha) sta jedro narodne kulture, ki odločilno oblikuje narodno identiteto literatura in umetnost. Lahko bi se spraševali (kot se bom jaz v zadnjem delu tega spisa), če v sedanjosti z vidika razvoja kulturnih množičnih medijev, ki nima primere, umetnost in literatura nista izgubili svoje pomembnosti. Po mnenju mnogih raziskovalcev je posledica tega razvoja zmanjševanje vloge, ki jo tradicionalne umetniške oblike igrajo tudi v oblikovanju narodne identitete.

Lahko je dokazati, da je bila v obdobjih pojavljanja narodnih identitet in nacionalnih držav vloga umetnosti ogromna. In to ne velja le za literaturo napisano v narodnih jezikih in za prepevanje hvalnic junaški preteklosti naro-

³ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Varšava 1996, str. 36.

⁴ R. Poole, *Nation and Identity*, London in New York 1999, str. 26.

dov ter lepoti rodni pokrajin. Zadošča, da se spomnimo vloge, ki so jo v razvoju in ohranitvi preporoda narodnih kultur imeli Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz, Lev Tolstoj, Taras Ševčenko, Walter Scott, William B. Yeats in drugi pisatelji. To se nanaša tudi na zgodovinsko, žanrsko in krajinsko slikarstvo, ki ima tako kot literatura na razpolago sredstva za ohranjanje spomina na narodno junaštvo in na čase narodove politične prevlade.

V tem pogledu se zdi zelo zanimiv primer glasba, ki so jo navdahnile narodna mitologija in zgodovina in lepote rodne pokrajine in ljudskih pesmi in plesov. Vpliv je bil dvosmeren: glasba je izražala narodni občutek in krepila narodno identiteto ter hkrati pridobivala na izvornosti in drugih vrednotah, ki so jo naredile zanimivo ne le za njeno domače občinstvo, temveč tudi za mednarodno. To dramatično potrjuje glasba Chopina in Szymanowskega, Liszta in Bartóka, Glinke in Musorgskega, Dvořaka in Smetane, Griega, Sibeliusa, Wagnerja in mnogih drugih.

Zelo težko je definirati pojem »narodne identitete«. Če se odrečemo ideji o obstoju narodnega duha (Volkgeist), ki po mnenju Herderja najde izraz v narodni kulturi in v skupnem vedenju, potem je narodna identiteta najpogosteje definirana kot posebna oblika kolektivne identitete. Sestavina za katero je najpogosteje rečeno, da oblikuje narodno identiteto in narodno kulturo, je občutek pripadnosti narodni skupnosti.

Ernest Gellner, ki je upravičeno upoštevan kot eden največjih teoretikov naroda in nacionalizma, ne poda definicije narodne identitete. Vseeno pa priskrbi dve začasni definiciji naroda, eno kulturno in eno voluntaristično, ki po mojem mnenju vsaka zase kažeta na dva osnovna elementa narodne identitete. To sta skupna kultura, ki je »sistem idej, znakov, zvez, načinov obnašanja in občevanja« in občutek pripadnosti istemu narodu. »Dve osebi pripadata istemu narodu, če in samo če verjameta, da pripadata istemu narodu.«⁵

Narodna identiteta je ena najbolj pomembnih oblik kolektivne identitete. Poljska filozofinja Barbara Skarga je prepričana, da je kolektivna identiteta »zavest ali morda le občutek posebnosti dane skupine in njenih posebnih značilnosti in poslanstva.«

»Ta občutek identitete skupino krepi, je temelj njene stabilnosti ter zato pospešuje njeno notranjo ureditev. Zato je to pozitivna vrednota. Lahko bi celo dodali, da nobena skupnost ne more preživeti brez občutka svoje identitete; da je za njen obstoj identiteta neizogibna.«⁶

Ni dvoma, da je za vsak narod občutek kolektivne narodne identitete največjega pomena, da zagotavlja vez med njegovimi člani; vez, ki spodbuja vezi

⁵ E. Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford 1983, str. 16.

⁶ B. Skarga, »Zbiorowa tożsamość i zagrożenia z nią związane«, *Kultura i Społeczeństwo*, 1998, št. 3, str. 3–4.

solidarnosti in vzajemne pomoči. Olajšuje preživetje v stanjih narodne ali socialne nevarnosti (iztrebljanje, diskriminacija, raznarodovanje). Družbene grožnje lahko ogrožajo ne le narodne manjšine v neki državi, temveč tudi nemanjšinske narode na danem ozemlju, čeprav ti nimajo lastne nacionalne države.

Pomemben vidik pojma narodne identitete je dejavnik pomena in vrednosti *imeti* narodno identiteto. To ni pomembno le za narodno skupnost kot tako, temveč tudi za posamezne člane, za človeška bitja, ki se identificirajo z narodom.

Ne le oni, ki proučujejo narode in nacionalizme, temveč tudi drugi pisci (kot sta Erich Fromm ali Peter Drucker⁷) verjamejo, da je ena zelo pomembnih človeških potreb *potreba po pripadanju* neki trajni skupnosti. Zadovoljitev te potrebe omogoča posamezniku, da se znebi občutka samote ali ga zmanjša. Veliko je razlogov, zakaj pripadanje narodni skupnosti nekemu omogoča, da to potrebo uspešno zadovolji. Dobra lastnost te oblike zadostitve potrebe po pripadnosti je, kot izpostavi Avishai Margalit, med drugim dejstvo, da nam tako kot pripadanje družini, ne nalaga nobenih zahtev po izpolnjevanju kakršnihkoli pogojev; od nas ne zahteva nobenih zaslug ali dosežkov ter nam je dano brezpogojno.⁸

Druga pomembna potreba, ki ji lahko zadostimo z članstvom v starodavni in častiti skupnosti kot je narod, je potreba po spoštovanju in časti. Po A. Smithu je najbolj pomembna vloga nacionalne identitete v času sekularizacije oskrbovanje posameznika z neko mero osebne nesmrtnosti ter ščititi njega/njo pred osebno pozabo.⁹

Tretja pomembna potreba posameznikov, ki je lahko zadovoljena z neposrednim stikom z narodno kulturo, je po mnenju mnogih avtorjev (posebej W. Kymlicke¹⁰, K. Nielsena¹¹ in Y. Tamirja¹²), *potreba po aksiološki orientaciji*. Zadostitev te potrebe dopušča nekemu, da izbere razumen življenjski model ter polnejšo zadostitev potrebe po uporabljanju svobode. Instrumentalna vrednost narodne identitete sestoji, tako Tamir in Kymlicka, med drugim iz dejstva, da kontekst narodne kulture določa človekova kognitivna, imaginativna in aksiološka obzorja in mu/ji ponudi razumne izbire življenjskih stilov na vseh področjih človeške dejavnosti. Kymlicka poudari dejstvo, da stik z narodno kulturo oskrbi ljudi z neke vrste sidra, ki ljudem omogoča, da varno in z

⁷ Glej P. Drucker, *The Post-Capitalist Society*, New York 1993).

⁸ A. Margalit, »Moral Psychology of Nationalism«, v R. McKim in J. McMahan (ur.), *The Morality in Nationalism*, New York 1997, str. 84.

⁹ Glej A. Smith, *National Identity*, Reno 1991, str. 161.

¹⁰ Glej W. Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, Oxford 1989, str. 83, 76 in 89.

¹¹ Glej K. Nielsen, »Cultural Nationalism, neither Ethnic nor Civic«, *The Philosophical Forum* (1996–97), 28. zv., št. 1-2, str. 42–52.

¹² Glej Y. Tamir, *Liberal Nationalism*, Princeton 1993, str. 41 in 43.

lahkoto odkrijejo svojo identiteto. Temu je tako, ker identifikacija, ki jo zagotavlja kulturna narodna identiteta, ki temelji zgolj na članstvu v narodu, ne zahteva nobenih osebnih dosežkov.

Lahko bi se seveda vprašali, če je potreba po članstvu v skupini, ki je večja kot je družina, občina potreba. Če to vendar je, zakaj bi bilo članstvo v narodni skupnosti najboljši način, da bi ji zadostili? Mar ne bi mogli tej potrebi zadostiti z članstvom v neki manjši (na primer etnični) ali večji (npr. s človeštvom) družbeni razvrstitvi?

Zdi se, da je dejstvo, da vsi ljudje ne čutijo potrebe po pripadanju skupini večji od družine. Konec koncev obstajajo tudi ljudje, ki ne čutijo potrebe, da bi pripadali družini. Vendar pa se zdi, da so taki ljudje v manjšini. Potrebo po pripadnosti lahko v veliki meri zadovoljimo s pripadnostjo regionalni etnični skupini, kar pa ne izključuje potrebe po pripadanju narodni skupnosti.

Potrebo po pripadnosti je možno zadostiti z identificiranjem s skupino večjo kot je narod, na primer s človeštvom ali s civilizacijsko skupnostjo v Huntingtonovem smislu, na primer z islamsko civilizacijo. Zadovoljitev te potrebe z identifikacijo s človeštvom je težavno zaradi vsaj treh osnovnih razlogov. Prvič, dokaj težko bi se bilo identificirati s šestimi milijardami ljudi. Drugič, človeštvo ne izpolnjuje še enega kriterija: vsaj zaenkrat razen *homo sapiens* ne obstaja nobena druga skupina čutečih bitij. Če, kot je splošno prepričanje, ni »nas« brez »njih«, potem brez »njih« ne more biti nobenega »nas«. In končno tretjič, kot izpostavi Nathanson, »večina etničnih, verskih, političnih in narodnih skupnosti se zelo trudi, da ustvarjajo občutek skupinske identitete. Od zibelke dalje je oseba vpeljevana v občutek lojalnosti in krvnega sorodstva in skupine ustvarjajo posebne institucije, katerih cilj je ohranjanje občutka enotnosti med njihovimi člani, razvijajo posebne obrede in simbole, ki skupino združujejo, postavljajo spomenike, ki slavijo zgodovinske zmage in dosežke in končno kaznujejo tiste izmed njihovih članov, ki ne upoštevajo ali ki kršijo pravila skupine. Zato, pravi Nathanson, »imajo globalisti prav, ko trdijo, da narodna identiteta ni nekaj naravnega. Da se jo ustvari, je potreben napor. Nasprotno obstaja zelo malo ljudi, ki trošijo svoj trud za ustvarjanje takšne globalne identitete.«¹³

Kriteriji, ki jih ne izpolnjuje človeštvo pa izpolnjujejo verske skupnosti in civilizacije. V obeh primerih imamo nasprotujoči si skupini, to je, »ostale« in vztrajne napore, da bi ustvarili skupinske identitete. Zaradi tega ideja evropske identitete ni tako zelo utopična. Vse kar je potrebno, da bi ustvarili takšno identiteto, je vztrajen in sistematičen trud. Brez takšnega truda bo Evropska skupnost ostala zgolj ekonomska skupnost in se ne bo pretvorila v resnično kulturno skupnost.

¹³ S. Nathanson, »Nationalism and the Limits of Global Humanism«, v R. McKim in McMahan (ur.), *The Morality and Nationalism*, str. 181.

Nekateri sodobni pisci o narodni identiteti so mnenja, da bodo neizogibni procesi modernizacije, procesi globalizacije in liberalizacije družbenega življenja zmanjšali pomembnost podedovane narodne identitete, ki jo lahko že zdaj svobodno izbiramo. Kažejo na svetovljanske posameznike, ki se ne počutijo niti najmanj nesrečne, ker delujejo na stičišču kultur in se okoriščajo z njihovimi različnimi vrednostmi.

To je resničen problem, ki ne sme biti spregledan. Sam bi soglašal z onimi, ki zagovarjajo pomembnost in trajnost narodne identitete, ki, vsaj zaenkrat, ne more biti predmet svobodne izbire. Obstajajo seveda primeri ljudi, ki spreminjajo svojo narodno identiteto, toda ti so prej naključni in izjema kot pa pravilo. Sprememba narodne identitete je *proces*, ki je dolg ter praviloma težak in celo boleč. Tudi ne verjamem, da so modernizacija sveta, globalizacija kulture in liberalizacija družabnega življenja vedno in nespremenljivo grožnje narodni identiteti. Kymlicka ima prav, ko izpostavi, da je v nekaterih zahodnih državah (Kanadi, Belgiji ali Veliki Britaniji) liberalizacija dejansko pripomogla k povečanju občutka narodne pripadnosti. To je močno poudarjeno z vztrajnimi poizkusi Flamcev, Škotov in prebivalcev Quebeca, da bi dosegli priznanje svojega ločenega statusa. Dejstvo da »kultura postaja vse bolj tolerantna in pluralistična, na noben način ne zmanjša ne univerzalnosti ne intenzivnosti potrebe ljudi, da živijo in delajo v svoji lastni državi.«¹⁴

Globalizacijske težnje v svetovni ekonomiji ne smejo na noben način zanikati, kot upravičeno zapiše Zygmunt Bauman, poskusov da bi dosegli narodno avtonomijo ali državo in teritorialno suverenost. Ravno nasprotno: obe te težnji se lahko združujeta in medsebojno podpirata. Globalni finančni, trgovinski in informacijski centri »potrebujejo politično fragmentacijo sveta« saj na ta način lažje upravljajo majhne in šibke države.¹⁵

Eden vodilnih motivov Huntingtonove znamenite knjige o spopadu civilizacij je točno nepretrgana razprava z ugotovitvami o globalizaciji kulture in zahodnem vplivu na cel svet. Po Huntingtonu zahodna civilizacija nikakor ni univerzalen model civilizacije in vpliv zahoda ni nujen pogoj modernizacije. Celo če neizogibna modernizacija uniči stare avtoritete in skupnosti in odreže ljudi od njihovih korenin, to ne pomeni, da izgubljajo svojo potrebo po identiteti. Potrebujejo pa »nove vire identitete, nove oblike trdne skupnosti in nov sistem moralnih različnosti, ki bi jih oskrbeli z življenjskim smislom in smotrom.«¹⁶ Modernizacija, kot pogostokrat poudari Huntington, ni isto kot

¹⁴ W. Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, str. 89.

¹⁵ Glej Z. Bauman, »Glokalizacija, czyli komu globalizacja a komu lokalizacja«, *Studia Socjologiczne*, 1997, št. 3, str. 60.

¹⁶ S. Huntington, *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*, New York (1996). Poljska izdaja: *Zderzenie Cywilizacji*, Varšava 1997, str. 132.

vpliv zahodnega sveta in mu včasih celo nasprotuje. »Privzemanje zahodnih demokratskih institucij s strani nezahodnih družb oživlja nativistična in protizahodnjaška politična gibanja.«¹⁷

Niti mednarodna menjava, niti širjenje sistemov komunikacij in transporta ne dajo ljudem občutka skupnosti, identitete ali zakoreninjenosti in te potrebe niso nikakor izginile. Posledica je, da »ljudje ponovno odkrivajo ali znova ustvarijo svojo zgodovinsko identiteto«, saj se počutijo odtrgane od svojih korenin. Izjave ali prerokovanja o koncu narodov so se izkazale za napačne. »Čeprav spremenljivi skozi čas in skozi razdobja strahotno raznoteri,« piše Jerzy Szacki, »nič ne daje slutiti, da moč narodnih občutkov upada. Kar se spreminja (pa še to ne splošno), so le oblike izražanja teh občutkov.... Doba narodov se nadaljuje in nič ne napoveduje njihovega konca.«¹⁸ Še več: stopnjevanje globalizacijskih procesov rojeva stopnjevanje poskusov ohraniti, oživiti ali okrečiti narodno, etnično in druge oblike kolektivne identitete.

To je tudi mnenje Douglasa Kellnerja, avtorja dragocene knjige *Medijska kultura* (2000). »Iskanje identitete«, piše Kellner, »je v sedanjem trenutku dokazano bolj intenzivna, kot kadarkoli prej. Bilo je nekaj upora proti prakticiranju identitete kot zgolj posameznikovega dosežka v sodobni dobi s povečanim poudarkom na plemenski, narodni, skupinski in drugih oblikah kolektivne identitete.«¹⁹ Kellner se strinja, da je sodobna postmoderna identiteta bolj dovzetna za spremembe, manj stabilna in manj zedinjena kot kadarkoli prej. Do neke mere je to posledica destabilizirajočega vpliva medijske kulture. »Oglaševanje, moda, potrošnja, televizija in mediji neprestano destabilizirajo identiteto in prispevajo k proizvajanju bolj nestabilnih, gibljivih, menjajočih in spreminjajočih se identitet na sodobnem prizorišču.«²⁰

Hkrati pa lahko v različnih delih sodobnega sveta opazimo znake vračanja k plemenskim družbam, k različnim oblikam kolektivne identitete: narodne, etnične ali verske. Nič ne daje slutiti, da je narodna identiteta postala ali bo kmalu postala nepomemben preostanek preteklosti. Ravno nasprotno, mnogi raziskovalci tega vprašanja verjamejo, da narodna identiteta za večino svetovne populacije ostaja ena izmed najbolj pomembnih in temeljnih oblik kolektivne identitete. Zelo obsežen dokaz je priskrbel Anthony Smith, strokovnjak na tem področju, v svoji zelo zanimivi knjigi *Narodna identiteta* (1991). Po njegovem mnenju je nacionalna identiteta tako temeljnega pomena zaradi treh osnovnih razlogov. Prvič, zaradi svoje vsenavzočnosti. Nobenega dela

¹⁷ *Ibid.*, str. 55.

¹⁸ J. Szacki, »O narodzie i nacjonalizmie«, *Znak*, 1997, št. 502, str. 5.

¹⁹ D. Kellner, *Media Culture, Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and Postmodern*, London 2000, str. 258.

²⁰ *Ibid.*, str. 256.

sveta ni, kjer ne bi bili prisotni problemi in borba za narodno identiteto ter spopadi glede nje. »Če sta kakšna pojava resnično globalna, sta to narod in nacionalizem.«²¹ Drugič, narodna identiteta »ni le globalna temveč tudi prodorna«. Nobenih področji ali dejavnosti ni, pa naj bodo osebni ali kolektivni, ki se jih ne bi dotaknili nacionalni vzgibi. In tretjič, »obstaja precejšnja kompleksnost in raznovrstnost narodov« in »narodne identitete« in zato se narodni vidiki jasno pokažejo v različnih družbenih, političnih in ideoloških gibanjih, težnjah in usmeritvah. »Ker sta povsod navzoča, prodorna in zapletena, ostajata narodna identiteta in nacionalizem močni in eksplozivni sili, ko se bližamo tretjemu tisočletju«,²² piše Smith. Smithov zaključek navajam zato, ker sem prepričan, da deset let po izidu njegove knjige, ko smo že v tretjem tisočletju, njegova ocena še vedno drži.

Narodna identiteta seveda ni edina oblika kolektivne identitete, ki velja v našem času. Na različnih koncih sveta smo priče preporodu verskih, etničnih in političnih identitet in celo identitet spolne usmerjenosti. Vse te identitete se lahko križajo in prispevajo k naši osebni identiteti. Razmerja in hierarhija sestavin posameznikove identitete se od primera do primera seveda razlikujejo. Nikakor ni potrebno, da je njihovo sobivanje harmonično. Vse te vrste kolektivne kulturne identitete, kot tudi naša osebna identiteta, niso nespremenljive. V naši življenjski dobi lahko delno ali korenito spremenimo naša verska prepričanja, politična nagnjenja in morda celo našo spolno usmerjenost. Najmanj nestalni sta dve vrsti identitet, ki sta nam vsiljeni in ju obravnavajo kot skoraj naravni. To sta spol in narodnost. Seveda obstajajo ljudje, ki čutijo potrebo po spremembi narodne ali spolne identitete in v našem času je to v veliki meri tudi mogoče. V obeh primerih pa je to dolgotrajen, boleč in ne popolnoma uspešen proces. Celo v multikulturnih družbah, v katerih je proces asimilacije lažji, kot so Avstralija, Kanada ali ZDA, je veliko lažje spremeniti državljanstvo kot pa nacionalno identiteto. *Popolna* sprememba nacionalne identitete je v eni generaciji dejansko nemogoča. To lahko potrdi katerikoli Poljak, ki je poskušal postati Francoz, ali Korejec, ki je poskušal postati Japonec.

Na koncu je prav, da vsaj poskušam predlagati odgovor na vprašanja, ki sem jih postavil na začetku; vprašanja, ki se nanašajo na domneven propad narodnih kultur in njihovo umikanje globalni kulturi in domnevno upadanje pomembnosti umetnosti in literature v oblikovanju narodne identitete.

Kot sem rekel, narodna identiteta in narodna kultura sta nerazrešljivo prepleteni. Ena ne more obstajati brez druge. Narodne kulture se spreminjajo in so predmet modifikacij. Ne verjamem pa, da jih bo iztrebila in izpodrinila ena sama enotna globalna kultura.

²¹ A. Smith, *op.cit.*, str.143.

²² *Ibid.*, str. 145.

Ali obstaja nevarnost, da narodne kulture postanejo enotne pod vplivom svetovljanske informacijske tehnologije, množičnih medijev ali pod nadvlado ene, na primer ameriške kulture? Ta nevarnost je realna, a ne velika. Asimilacija različnih ponudb mednarodne medijske kulture, kot pravilno opazi Bauman, se zgodi lokalno. Ni potrebno, da se vse asimilira brez prilagoditev. Tako se na primer zdi, da v pop glasbi prevladujeta Madonna in Michael Jackson. Toda to ne preprečuje enormne popularnosti latinsko-ameriške glasbe in ne preprečuje Poljakom, Srbom ali Madžarom, da bi jih navdihovala njihova ljudska glasba. Poleg tega pa, če sta vam všeč Chopin ali Mozart, Madonna ali Jackson ne bosta zadostovala.

Hibridizacija ali »kreolizacija« je postavljena kot druga grožnja narodnim kulturam. Če pod hibridizacijo razumemo večšmerne vplive in izposojenke, potem sta hibridizacija in »kreolizacija« obstajala od nekdaj. Ne obstajajo nobene »etnično čiste« kulture in nobene »čiste« rase. V poljski kulturi na primer, imamo vplive iz latinske, nemške, ruske, francoske, madžarske in celo turške kulture. Sledi teh kultur zlahka zaznamo v poljskem jeziku. V poljski zgodovini je bilo obdobje, ko so otroke učili brati in pisati samo v latinščini. Več stoletij so poljski plemiči in elita poljskega nižjega plemstva govorili skoraj izključno francosko, medtem ko je večina prebivalcev poljskih mest govorila nemško. V 129 letih, ko Poljska ni obstajala kot država, so poljsko mladino izobraževali le v nemščini ali ruščini, saj sta bila to edina uradna jezika. Poljski jezik pa je preživel, kar je zelo presenetilo nekatere naše obiskovalce iz Irske, ZDA ali Walesa.

Tradicionalna literatura in umetnost sta izgubili svoj monopol in morata predati nekaj svojih privilegijev množičnim medijem, ki v vedno večji meri preskrbijo vizualni material za oblikovanje kulturnih in osebnih identitet. V mnogih državah lektorstvo literature upada in tiskano besedo izrinja kultura podobe in oralna kultura. Kot posledica *te vrste* hegemonije množičnih medijev je sprememba v hierarhiji dejavnikov, ki oblikujejo našo identiteto: poveča se pomembnost videza, stila in tega, kar se imenuje »image«.

Iz te delne spremembe vlog in pomena ne izhaja, da v dobi globalizacije in poglobljenja umetnost mora ali bi morala izgubiti svoj narodni značaj, če želi obstajati na tem trgu. Naša doba je doba pluralnosti vrednot in prepričan sem, da bi bilo zelo tvegano napovedovati konec narodne umetnosti. Chopinova glasba je še vedno zelo poljska in ji gre zelo dobro na mednarodnem umetniškem trgu. Med poljskimi sodobnimi skladatelji klasične glasbe je »najbolj poljsko« glasbo napisal Mikołaj Górecki, ki ima na mednarodnem trgu vrsto »bestsellerjev«. Najbolj slaven poljski filmski režiser je »s poljskostjo okuženi« Andrzej Wajda. Italijanski neorealizem je bil »zelo italijanski«, filmi Kurosawa pa zelo »japonski«, a še so vedno prepoznani in popularni vsepovsod

po svetu. Isto lahko trdimo za iberijsko literaturo, latinsko-ameriško pop glasbo itd.

Če na kratko povzamem svoj pogled, ki sem ga poskušal utemeljiti v vseh predhodnih odstavkih, bi rad dejal sledeče: narodne kulture so žive in dobro jim gre. Čeprav so lahko nepredstavljivo spremenjene pod različnimi pritiski globalizacije, jim ne grozi izumrtje, saj je narodna identiteta avtonomna vrednost v človeškem življenju in kulturi. Mislim tudi in upam, da bodo v predstavljeni človeški prihodnosti narodne kulture preživele oseke in plime.

Prevedla Eva Erjavec

